

Образовање одраслих засновано на животним вјештинама

Ovaj projekat se sprovodi uz finansijsku pomoć Evropske komisije. Sadržaj ove publikacije (komunikacije) isključiva je odgovornost autora i ni na koji se način ne može smatrati da održava gledište Evropske komisije.

Izdavač

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO, OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Za izdavača

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine

Autori

Prof. dr. Miomir Despotović

Biljana Popović

Bojan Bajić

Lamija Husić

Josip Perković

Lektor

Dr. sc. Enisa Gološ

Štampa

Štamparija AKADEMAC BL

Banja Luka

Tiraž 200 komada

Projekat podržao ERASMUS+, u okviru Implementacije EU programa za obrazovanje odraslih
Banja Luka, novembar 2019. godine

NAPOMENA:

Gramatički izrazi u ovom tekstu upotrebljeni su u jednom rodu i označavaju lica muškog i ženskog spola.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH od 2014. godine implementira Evropski program za obrazovanje odraslih, Erasmus+.

Publikacija *Obrazovanje odraslih zasnovano na životnim vještinama* je nastala kao rezultat rada ovog projekta.

Evropski program za obrazovanje odraslih realizuje se od 2012. godine u zemljama Evropske unije kroz mrežu državnih koordinatora. Njihova uloga je da obezbijede vezu sa relevantnim ministarstvima i drugim važnim partnerima kao i da djeluju u oblasti obrazovanja odraslih inicirajući uspostavu mreža za saradnju i kreirajući obrazovne politike, te ističući primjere dobre prakse.

U prethodnom periodu u Bosni i Hercegovini su realizovane aktivnosti tri projektna ciklusa Implementacije EU programa za obrazovanje odraslih. Projektni tim Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH je nastojao da ukaže na važnost sticanja i unapređenja osnovnih životnih vještina odraslih osoba. U prvom dijelu dokumenta predstavljeni su porijeklo i različiti načini razumijevanja pojma i sadržaja osnovnih vještina gledano iz perspektiva svjetskih organizacija, projekata, globalnih i lokalnih činilaca u oblasti obrazovanja odraslih. Drugi dio, kroz tri primjera iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine, objašnjava primjenu ovog koncepta u bosanskohercegovačkom kontekstu.

Biljana Popović,
državna koordinatorica za EAAL

Sadržaj

Uvod	6
Evropski izazov	7
Globalni izazov.....	10
Odgovor na izazov	12
Životne vještine	13
Pristupi u konceptualizaciji životnih vještina	14
Životne vještine – sve, sve, ali zdravlje.....	14
Vrste životnih vještina	15
Životne veštine – sve, sve, ali ljudska prava.....	17
Životne vještine – sve, sve, ali informacijsko-komunikacijske tehnologije.....	18
Vještine – sve, sve, ali produktivnost	20
Koncept ključnih kompetencija - nova perspektiva	22
Zaključna razmatranja	24
Literatura	25

Prilozi:

Bojan Bajić: Znanja, vještine i sposobnosti u praksi u Republici Srpskoj	28
Lamija Husić: EU program ili agenda za obrazovanje odraslih.....	32
Josip Perković: Znanja, vještine i praktične sposobnosti odraslih u svrhu poboljšanja/održanja kvaliteta života	35

Uvod

Pod uticajem naučnog i tehnološkog razvoja, neoliberalnog kocepta ekonomskog razvoja, globalizacije tržišta rada i obrazovanja, od druge polovine 20. vijeka, efikasnost sistema obrazovanja je u fokusu društvenog i političkog interesa. Globalne i nacionalne politike obrazovanja i istraživanja i evaluacije obrazovanja napuštaju procjenu efikasnosti sistema na osnovu inputa i u potpunosti se orijentišu na provjerljive efekte, odnosno krajnje ishode obrazovanja. U tom kontekstu, vještine se deklariraju kao krajnja svrha i krajnji ishod svih nivoa i vrsta obrazovanja i učenja, a uspostavljanje sistema obrazovanja usmjerenog na vještine i kompetencije kao prioritet u politici obrazovanja. Vještine postaju najznačajniji faktor individualnog i društvenog razvoja u savremenom svijetu a 21. vijek se može označiti kao vijek vještina.

Iako koncept vještina i obrazovanja usmjerenog na vještine (i kompetencije) ima solidnu teorijsku i praktičnu tradiciju, u samom konceptualizovanju vještina postoji još uvijek značajan broj bazičnih, teorijskih i praktičnih dilema koje predstavljaju snažnu barijeru za punu implementaciju ovog koncepta. Naučnici, eksperti i stručnjaci za obrazovanje i politiku obrazovanja još uvijek nemaju jedinstven pogled i odgovor na neka fundamentalna pitanja o vještinama.

Vještine su dinamičan fenomen koji mijenja kontekst ali se i sam mijenja pod uticajem konteksta. Koje vještine su potrebne određenom društvu i pojedincima u njemu zavisi od trenutnih društvenih potreba, ciljeva i problema sa kojim se on suočava. Moglo bi se reći da svako društvo i svako vrijeme traže vještine koje su im u tom momentu potrebne i primjerene.

U dosadašnjoj praksi iskristalisali su se pokušaji da se vještine konceptualizuju kao multifunkcionalne i prenosive dispozicije, sposobnosti i znanja koje ljudima omogućavaju da se uspješno nose sa životnim zahtjevima i izazovima. Taj opšti kapacitet za aktivno djelovanje koji predstavlja složen kompozit znanja, specifičnih vještina, kompetencija, vrijednosti, stavova i normi ponašanja, postulira se kao opšti cilj obrazovanja i učenja i naziva se životnim vještinama.

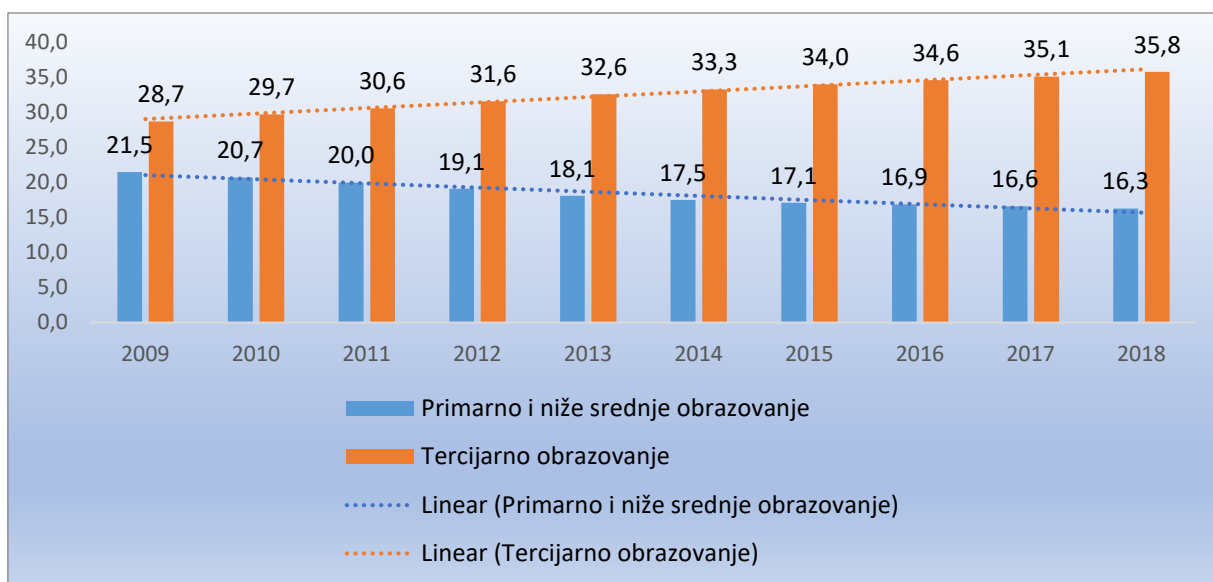
Osnovni cilj ove publikacije je razmatranje i razumijevanje porijekla i manifestacije koncepta i fenomena životnih vještina i varijacije njegovih različitih oblika u različitim sredinama i vremenskim periodima i organizacijama čiji je cilj njegova promocija i unapređenje.

Evropski izazov

Za razliku od sistema rada iz prethodna dva vijeka za koje je bila karakteristična agresivna fragmentacija rada i minimalizacija individualnog znanja, vještina i sposobnosti (tejlorizam i fordizam) u današnje vrijeme dramatično se uvećava potreba za znanjima i vještinama i njihovom upotrebom u radu. Tehničke inovacije i nove tehnologije generišu nove i bolje poslove, mijenjaju organizaciju rada i celokupnu strukturu ekonomije čiji je sveukupni efekat potražnja za novim vještinama i kompetencijama.

Na globalnom tržištu rada ne samo da raste ponuda poslova koji zahtijevaju nove vještine, već se uvećava i ponuda poslova čije obavljanje podrazumijeva kompleksnije znanje, odnosno više nivoje vještina. Zbog ekstremno brzog razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologija poslovi koji zahtijevaju rutinske manuelne i misaone vještine ustupaju pred poslovima koji zahtijevaju visok nivo znanja i primjenjenih vještina (Trilling, Fadel, 2009). Novija predviđanja za SAD sugerišu da će dvije trećine od 54,8 miliona radnih mjesta koje će američka ekonomija kreirati do 2020. godine zahtijevati radnike sa nekom vrstom kvalifikacije stečene poslije srednjeg obrazovanja (Patterson, 2018). Kada je u pitanju Evropska unija još je Mاستrihtska studija o stručnom obrazovanju i obuci ukazala da više od trećine evropske radne snage (80 miliona) ima niže kvalifikacije od potrebnih, a da će do 2010. godine za gotovo 50% novih poslova biti potreban tercijarni nivo kvalifikacija. Za oko 40% poslova biće potrebno više srednje obrazovanje, a samo će 15% poslova biti dostupno pojedincima sa osnovnim obrazovanjem (Leney, T. et al., 2004; The European Parliament and the Council of the European Union, 2006).

Slika 1. Zaposlenost u EU prema nivou obrazovanja

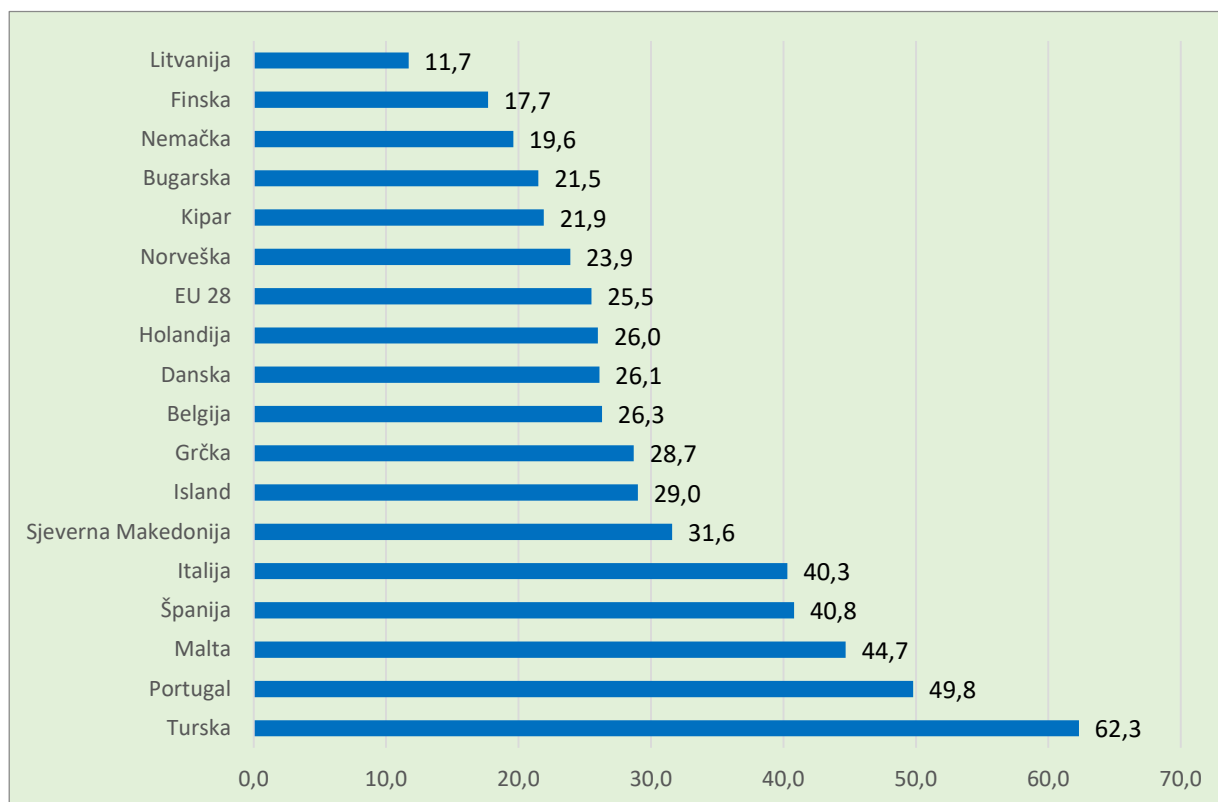

Izvor: Eurostat

Mاستrihtsha projekcija se pokazala prilično tačnom. Dostupni podaci pokazuju da u toku nekoliko posljednjih godina u EU dosljedno opada broj zaposlenih koji se nalaze na dnu obrazovne i kvalifikacione ljestvice, dok broj zaposlenih sa visokim obrazovanjem kontinuirano raste. U 2017. godini od ukupnog broja zaposlenih svega 16,6% su oni sa nižim nivoima obrazovanja (ISCED = 2), dok je broj onih sa tercijarnim obrazovanjem (ISCED = 5-8) iznad 35% (Slika 1).

Ali stvari nisu crno-bijele, niti su trendovi samo jednosmjerni. Rast ponude poslova koji zahtijevaju više nivo obrazovanja i kompleksnije znanje i vještine istovremeno prati i ozbiljan nedostatak vještina. Iako savremeni svijet rada zahtijeva sve veće nivo obrazovanja i kvalifikacija zaposlenih, mnoge zemlje imaju ozbiljan problem da odgovore na taj izazov. Broj odraslih koji imaju jako niska formalna obrazovna postignuća je još uvek izuzetno veliki. U EU 28% stanovništva uzrasta 15 -64 godine ima osnovno ili niže srednje obrazovanje (ISCED 2 nivo), dok u Portugalu oni čine 50%, a u Turskoj 64% ukupne populacije odraslih (vidjeti sliku 2).

Slika 2. Stanovništvo 15 – 64 sa osnovnim i nižim srednjim obrazovanjem (ISCED 0 -2) - %

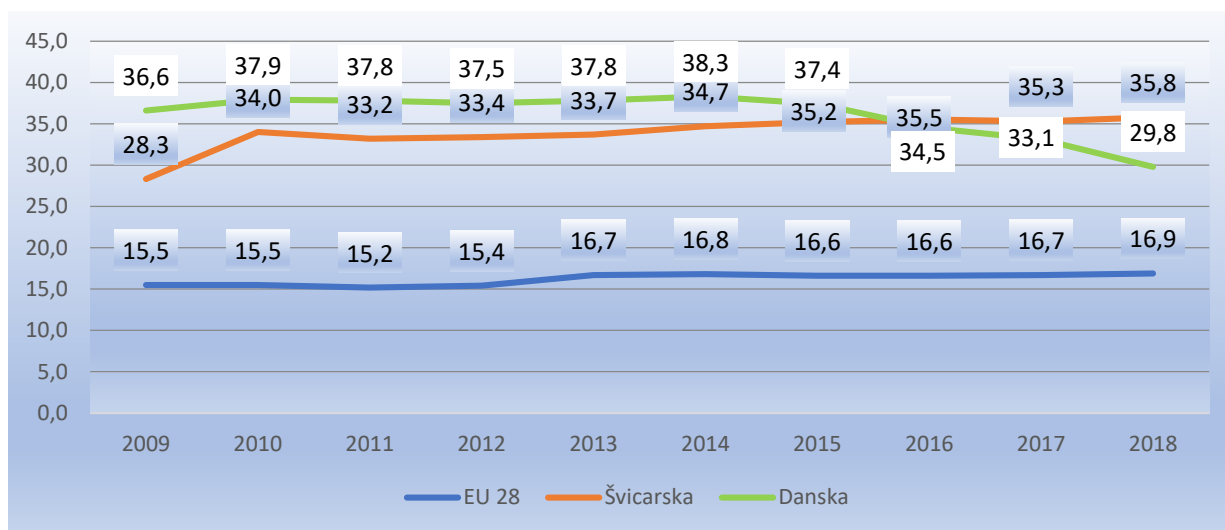

Izvor: Eurostat

Ali ne radi se samo o nedostatku relevantnih vještina, već, što je posebno zanimljivo, i o otporu prema njihovom sticanju.

Posmatrano na globalnom nivou, opšti trend povećanja zahtjeva za vještinama i obrazovanjem prati kontinuirano povećanje stope participacije odraslih u aktivnostima obrazovanja i učenja. Iako u EU 28, prosječna stopa participacije odraslih u obrazovanju (posmatrana na četveronedjeljnom nivou) kontinuirano raste, ona je ipak dosta niska (oko 15%). Istovremeno nivo povećanja je veoma mali. Za skoro 10 posljednjih godina stopa participacije odraslih u obrazovanju povećala se za svega 1,4 procenta. To proizlazi iz činjenice da se participacija u pojedinim zemljama članicama veoma malo povećava a u drugima smanjuje (vidjeti sliku 3).

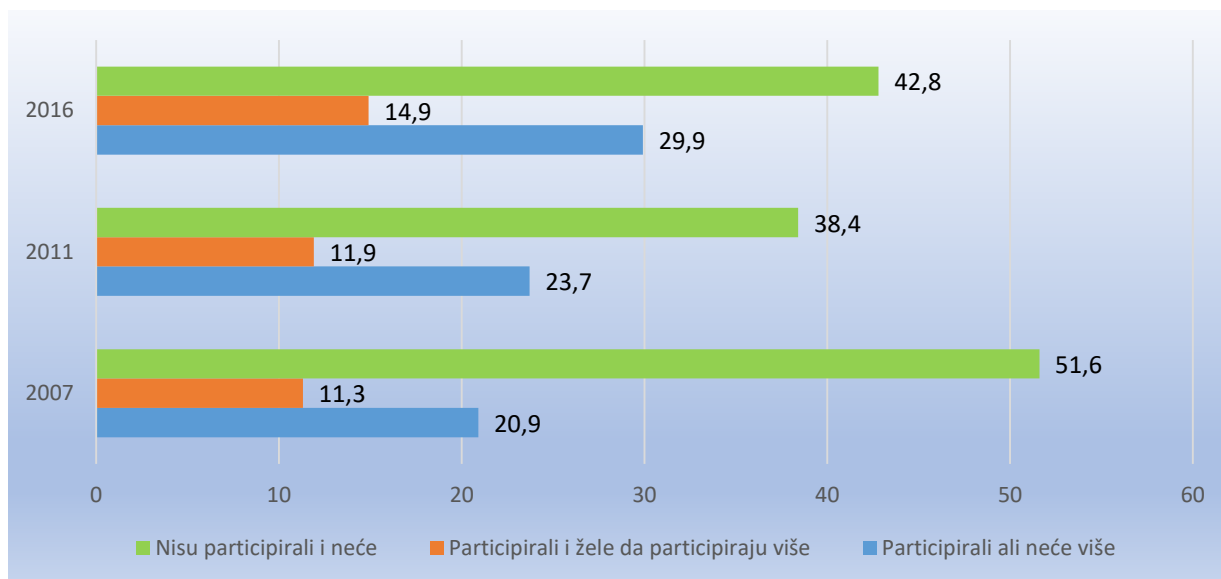
Slika 3. Stopa participacije odraslih u obrazovanju

Izvor: Eurostat

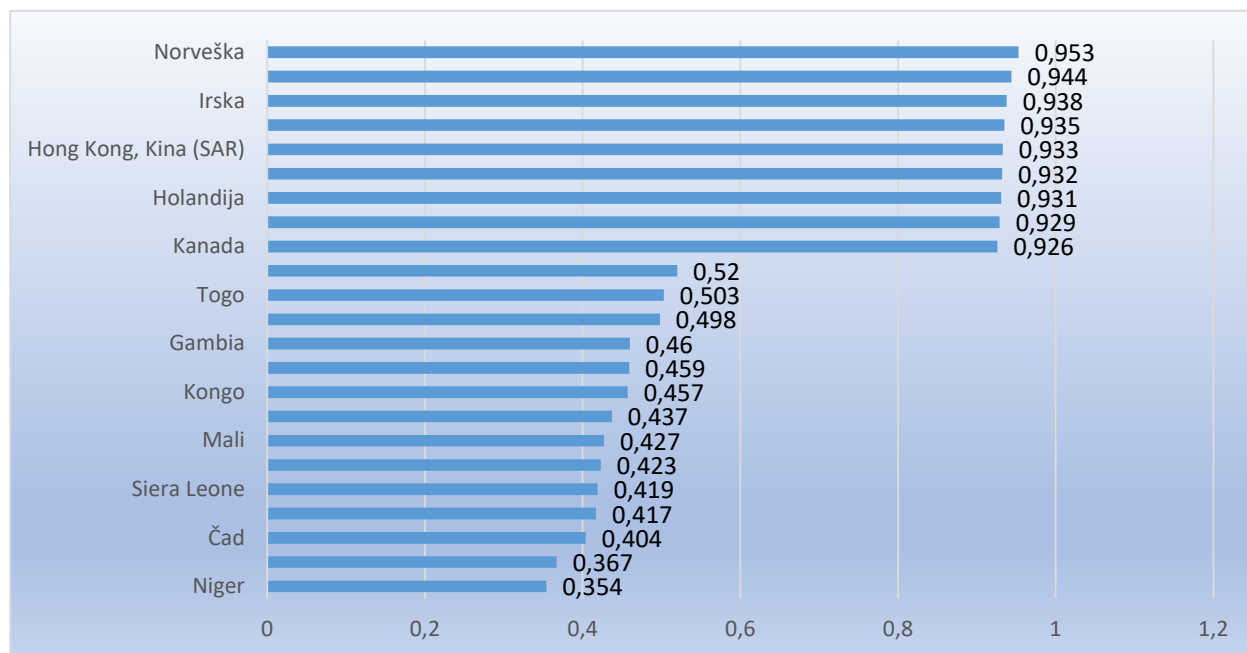
Osim niske stope participacije odraslih u obrazovanju i njihova želja za participacijom nije velika. Od onih koji su participirali u obrazovanju odraslih 2011. godine, njih 30% ne želi da participira više. Broj onih koji *ne participiraju* u obrazovanju odraslih i koji istovremeno *ne žele da participiraju* je u 2007. godini bio preko 50%. Kontinuirano se smanjuje i broj onih koji su participirali i žele da participiraju još više.

Slika 4. Želja za participacijom u aktivnostima obrazovanja odraslih

Razlozi za ovu rezistentnost odraslih mogu biti veoma različiti. Vjerovatno odrasli zaključuju da nemaju potrebu za obrazovanjem i učenjem, imajući u vidu postojeću ponudu programa i oblika obrazovanja. Odrasli se „prisiljavaju“ i obavezuju na učenje u uslovima u kojima ne mogu da

Slika 5. Indeks ljudskog razvoja 2017

Izvor: UNDP, Human Development programme, <http://hdr.undp.org/en/data#>

Selektivan prikaz nekih razvijenih i nerazvijenih zemalja ukazuje na dubok jaz u kvalitetu ljudskog kapitala između njih. Iako su se stopa pismenosti i obuhvat osnovnim obrazovanjem u 20. vijeku intenzivno uvećavali, preko pola milijarde ljudi u svijetu u 21. vijeku ne pripada civilizaciji pismenosti.

Tabela 2. Populacija nepismenih (15 – 64)

	2015	2016	2017	2018
Svijet	520 176 004	516 337 311	517 301 797	515 011 783
Arapske države	44 020 618	47 468 297	47 611 366	47 818 034
Centralna i Istočna Evropa	1 794 905	1 717 567	1 649 174	1 595 040
Centralna Azija	71 106	72 289	77 340	73 369
Istočna Azija i Pacifik	44 516 734	43 167 070	41 351 128	40 108 498
Latinska Amerika i Karibi	18 904 837	17 703 804	17 647 699	17 272 457
Južna i Zapadna Azija	278 631 808	272 073 390	271 377 823	268 625 199
Sub-saharska Afrika	127 196 081	129 268 109	132 853 924	134 995 512
Male ostrvske države u razvoju	4 806 259	4 763 662	4 866 405	4 934 603

Izvor: <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=240#>

Osnovno pitanje koje nameću svi prethodni podaci jeste: kakve su mogućnosti odraslih da odgovore na izazove savremenog života? To je u suštini pitanje kako odrasli mogu uspješno odgovoriti na tehnološke promjene i promjene u svijetu rada i kako društvo može odgovoriti na potrebu i zahtjev za socijalnom pravdom, pravednošću, jednakim životnim šansama i ekonomskim prosperitetom.

Odgovor na izazov

Ključno pitanje za kreatore politike obrazovanja i učenja odraslih jeste šta je mladim i odraslim ljudima potrebno da bi uspješno odgovorili na izazove sa kojima se suočavaju, da bi ostvarili svoje potencijale, uspješno se integrisali u zajednicu i tržište rada i imali konstruktivnu ulogu u društvu u kome žive.

Obrazovanje usmjereno na sticanje vještina jedan je od najefikasnijih načina za osnaživanje mladih i odraslih za život u današnjem svijetu i suočavanje sa izazovima koje on nameće. Identifikacija i konceptualizacija kapaciteta koja ljudima omogućuje aktivnu poziciju u socijalnom i ekonomskom okruženju historijski je smisao učenja i, shodno tome, kontinuirana briga kreatora politike obrazovanja i zapošljavanja, različitih naučno-istraživačkih i obrazovnih organizacija, poslodavaca i njihovih asocijacija i drugih, stalno ili povremeno zainteresovanih strana. Taj opšti kapacitet i dispozicija da se ovlada načinom života u savremenom društvu i nepredviđenim zadacima i zahtjevima koje on nameće naziva se:

- vještinama;
- osnovnim vještinama;
- kompetencijama;
- ključnim kompetencijama;
- vještinama 21. vijeka;
- životnim vještinama.

Ovi pojmovi su u širokoj upotrebi ali se često koriste nekonzistentno i kao sinonimi čije bliže značenje i međusobne razlike se određuju kontekstom u kome se jedan ili drugi termin koristi. U području stručnog obrazovanja vještina je sposobnost da se obavi zadatak i riješi problem dok je kompetencija sposobnost upotrebe znanja, vještina i stavova, a često i personalnih karakteristika u radu, učenju i profesionalnom i personalnom razvoju. U novijem poimanju termin vještine se koristi da opiše ono što pojedinac mora da nauči i što mora biti u stanju da uradi da bi bio uspješan u školi, na poslu ili društvenom životu. Ali za opis onoga što pojedinac mora da nauči i što mora biti u stanju da uradi da bi bio uspješan koriste se i termini „kompetencije“, često sa njihovim bližim određenjem: generičke esencijalne, ključne i sl. Termin vještine 21. vijeka je pokušaj da se naglasi sposobnost za primjenu naučenog i da se objedine termini vještine i kompetencije. OECD u tom smislu definiše vještine 21. vijeka kao vještine i kompetencije koje su potrebne za radnike i građane u društvu znanja 21. vijeka (OECD, 2009).

Životne vještine

Koncept životnih vještina razvijan je u okviru različitih programa, inicijativa i projekata Ujedinjenih nacija, UNESCO-a, UNICEF-a, posebno Svjetske zdravstvene organizacije i OECD.

Početni politički okvir za razvoj ovog koncepta je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima djeteta (UNICEF, s.a.) koja putem nekoliko članova posebno afirmiše obrazovne ciljeve usmjerene na:

- zaštitu djece od svih formi fizičkog i mentalnog nasilja, povreda, zloupotreba, zanemarivanja ili eksploatacije;
- razvoj dječije ličnosti, talenta, mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovog punog potencijala;
- pripremu djece za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumijevanja, mira, tolerancije, jednakosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama;
- zaštitu djece od nezakonite upotrebe opojnih droga i psihoaktivnih supstanci.

Globalni strateški okvir za razvoj koncepta životnih vještina predstavljaju specifične deklaracije, programi, projekti i inicijative UN-a, UNESCO-a, UNICEF-a, Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i njihovih partnera među kojima su posebno značajni:

- Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve i Okvir za akciju da se zadovolje potrebe za osnovnim obrazovanjem (UNESCO, 1990);
- Dakarski okvir za akciju (UNESCO, 2000);
- Deklaracije UN o privrženosti borbi protiv HIV/AIDS-a (UN, 2001) i sl.

U ovim dokumentima životne vještine su prepoznate kao bazični instrument za postignuće ličnog razvoja, socijalne integracije i prevenciju različitih vrsta zdravstvenog i socijalnog rizika. Svjetska deklaracija o obrazovanju za sve insistira na zadovoljenju osnovnih potreba učenja koje obuhvataju osnovne alate i sadržaje učenja i koji omogućuju lični razvoj i život u zajednici (UNESCO, 1990). Dakarski okvir za akciju (UNESCO, 2000) dva, od svojih šest, ciljeva zasniva na životnim vještinama (2. jednak pristup programima učenja i programima životnih vještina za mlade i odrasle i 6. unapređenje kvaliteta obrazovanja i postignuće očekivanih ishoda u pismenosti, računanju i esencijalnim životnim vještinama). Dakarski okvir tretira životne vještine kao osnovne, esencijalne potrebe učenja jer su one preduslov za zdrav život i participaciju u radu i društvu populacije starije od 10 godina. Ove potrebe se zadovoljavaju kroz sve oblike učenja: formalno i neformalno stručno usavršavanje, obrazovanje na daljinu, obuku na poslu i samoučenje. Posebno se insistira da se životne vještine ugrade u školske programe jer je to jedan od ključnih načina ostvarivanja doživotnog učenja, zaštite zdravlja i prevencije zloupotreba i nasilja. Na osnovu ovih globalnih intencija i, u njima date početne konceptualizacije životnih vještina i obrazovanja za životne vještine, došlo je do postupene operacionalizacije životnih vještina kroz različite nacionalne programe, strategije, politike, projekte i aktivnosti (UNICEF, 2012; 2012b, UNESCO, 2015).

Teorijsko obrazloženje koncepta životnih vještina nađeno je u veoma različitim psihološkim i socijalnim teorijama kao što su: teorije razvoja djece i adolescenata, teorije multiple inteligencije, teorije socijalnog učenja i socijalno kognitivne teorije, teorije problematičnog ponašanja, teorije socijalnog uticaja, teorije rješavanja kognitivnih problema i teorije promjene. Ovaj široki teorijski okvir predstavlja pokušaj da se obrazloži potreba za razvojem i sticanjem životnih vještina i da se sugerišu načini i modeli njihovog razvoja u školskom kontekstu. Teorije sugerišu da su životne vještine osnovni faktor intelektualnog i emocionalnog razvoja, autonomije u ponašanju i mišljenju,

socijalne integracije i daljeg učenja. Zahvaljujući prethodno opisanim globalnim inicijativama koncept obrazovanja usmjerenog na životne vještine se implementira u većem broju zemalja, tako što životne vještine postaju integralni dio programa obrazovanja, odnosno programskih ishoda i aktivnosti. Prema podacima UNICEF-a 145 zemalja u svijetu integriše životne vještine u nastavne programe na osnovnom i srednjem nivou, od čega 70 zemalja to čini putem obaveznih nastavnih predmeta (UNICEF, 2012).

Pristupi u konceptualizaciji životnih vještina

U konceptualizaciji životnih vještina postoji nekoliko različitih pristupa:

- životne vještine kao psihosocijalne sposobnosti sa funkcijom očuvanja i unapređenja zdravlja (Svjetska zdravstvena organizacija);
- životne vještine kao vještine ostvarivanja ljudskih i građanskih prava posebno u zemljama Azijsko-pacifičke oblasti UNESKO (2013);
- životne vještine kao vještine povezane sa zapošljavanjem, razvojem karijere, prevazilaženjem siromaštva, radnom produktivnošću i osiguranjem prihoda (UNESCO, 2012, 2012a);
- životne vještine kao vještine neopodne za upotrebu savremenih tehnoloških sredstava, posebno informacijsko-komunikacijskih tehnologija;

Životne vještine – sve, sve, ali zdravlje

Svjetska zdravstvena organizacija i UNICEF promovišu i razvijaju koncept obrazovanja za životne vještine (*Life skills education*) čiji je prvenstveni cilj razvoj psihosocijalnih vještina koje umanjuju faktore rizika i maksimizuju zaštitne faktore. UNICEF (2013) kao osnovne karakteristike ovog koncepta izdvaja:

- sadržaj koji podrazumijeva ravnotežu znanja, vještina i stavova;
- korištenje interaktivnih i na učenika usmjerenih metoda;
- bihejvioralne promene kao cilj učenja;
- zasnovanost na potrebama učenika;
- rodna osjetljivost i zasnovanost na pravima.

U tom okviru razvijaju se dva supkoncepta koji se koriste naizmjenično i gotovo kao sinonimi, zavisno od toga koji aspekt obrazovanja želi da se naglasi: obrazovanje zasnovano na životnim vještinama (*life skills-based education*) i zdravstveno obrazovanje zasnovano na vještinama (*skills-based health education*). Razlika između dva pristupa leži samo u sadržaju ili temama koje se obrađuju.

Zdravstveno obrazovanje zasnovano na vještinama je direktno usmjereno na očuvanje i unapređenje zdravlja, održavanje zdravog načina života i obuhvata veoma širok spektar oblasti kao što su: emocionalno i mentalno zdravlje, ishrana, upotreba alkohola, duhana i droga, reproduktivno i seksualno zdravlje, povrede i ravnopravnost spolova (WHO, 2004; UNICEF, 2012; 2012a; 2013).

Životne vještine su univerzalne (potrebne svim pojedincima u svim zemljama i kulturama) psihosocijalne vještine koje ljudima omogućuju efikasno obavljanje svakodnevnih životnih funkcija u različitim oblastima. Iako univerzalne, njihov broj i vrsta su determinisani kulturom i sredinom. One su posebno važne za populacije i grupe koje se suočavaju sa različitim vrstama zdravstvenog i socijalnog rizika zbog čega se tretiraju kao efikasan instrument zdravstvene i socijalne politike i esencijalni ishod učenja i obrazovanja na različitim nivoima, posebno osnovnom i srednjem.

Svjetska zdravstvena organizacija definiše životne vještine kao „*sposobnosti za adaptivno i pozitivno ponašanje koje omogućuju pojedincima da se efikasno bave sa zahtjevima i izazovima svakodnevnog života*“ (World Health Organization, 2004, str. 3). Iako priznaju da prethodna definicija podsjeća na definiciju ključnih vještina koje koriste različite organizacije i istraživači, stručnjaci Svjetske zdravstvene organizacije smatraju da je termin životne vještine sveobuhvatniji jer uključuje veći broj za život relevantnih vještina (World Health Organization, 2004).

Analize Svjetske zdravstvene organizacije (World Health Organization, 1999) pokazuju da su najčešći razlozi pojedinih zemalja za uspostavljanje sistema obrazovanja koji se zasnivaju na životnim vještinama sljedeći:

- prevencija HIV/AIDS-a;
- prevencija adolescentske trudnoće;
- prevencija zloupotrebe djece;
- prevencija zloupotrebe i nasilja;
- promocija pozitivne socijalizacije djece;
- reforma tradicionalnih obrazovnih sistema koji nisu usklađeni sa aktuelnom društvenom i ekonomskom stvarnošću;
- zahtjevi savremenog tržišta rada.

Polazeći od svog primarnog interesa (prevencija, zaštita i unapređenje zdravlja), Svjetska zdravstvena organizacija ukazuje da životne vještine predstavljaju centralnu komponentu programa osmišljenih za promovisanje zdravog ponašanja i mentalnog blagostanja, odnosno onih programa koji osiguravaju zdravstvene informacije, stavove i vrijednosti (World Health Organization, 1999; 2004). I u obrazovnoj praksi pojedinih zemalja životne vještine su vještine koje su prije svega u funkciji održanja i unapređenja zdravlja i kao takve su integralni dio programa seksualnog obrazovanja ili specifičnih zdravstvenih programa čija je glavna funkcija priprema mladih za odraslo doba i zaštita od zloupotrebe eksploatacije, seksualno prenosivih bolesti, neželjene trudnoće i sl. (Department of Youth and Sports, Ministry of Education Bhutan, 2014).

Vrste životnih vještina

Nakon proučavanja različitih programa životnih vještina, Odjeljenje za mentalno zdravlje Svjetske zdravstvene organizacije je identifikovalo pet osnovnih vrsta životnih vještina koje su relevantne u svim kulturama:

- donošenje odluka i rješavanje problema;
- kreativno razmišljanje i kritičko razmišljanje;
- komunikacija i međuljudske vještine;
- samosvijest i empatija;
- suočavanje sa emocijama i prevladavanje stresa (World Health Organization, 1999; 2004;).

Tokom 2004. godine Svjetska zdravstvena organizacija je sve životne vještine grupisala u tri velike kategorije od kojih svaka ima nekoliko supkategorija (World Health Organization, 2004).

Komunikacijske i interpersonalne vještine	Donošnje odluka i vještine kritičkog mišljenja	Vještine samovođenja i snalaženja
<p>Interpersonalne komunikacijske vještine:</p> <ul style="list-style-type: none"> – verbalna/neverbalna komunikacija; – aktivno slušanje; – izražavanje osećanja; davanje i primanje povratne informacije; <p>Vještine pregovaranja/odbijanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pregovaranje i upravljanje stresom; – vještine asertivnosti; – vještine odbijanja; <p>Razvoj empatije:</p> <ul style="list-style-type: none"> – sposobnost da se sluša, razumiju tuđe potrebe i okolnosti i iskaže razumijevanje; <p>Sradnja i timski rad:</p> <ul style="list-style-type: none"> – iskaže poštovanje prema doprinosu i različitim stilovima drugih; – procjene vlastite sposobnosti i doprinos grupi; <p>Vještine zastupanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – vještine uticanja i ubjeđivanja; – vještine umrežavanja i motivisanja; 	<p>Donošenje odluka i rješavanje problema:</p> <ul style="list-style-type: none"> – vještine prikupljanja informacija; – procjena budućih posljedica sadašnjih akcija u odnosu na sebe i druge – definisanje alternativnih rješenja; – vještine analize u pogledu uticaja vrijednosti i stavova o sebi i drugima na motivaciju; <p>Vještine kritičkog mišljenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – analiza uticaja vršnjaka i medija; – analiza stavova, vrijednosti, socijalnih normi, vjerovanja i faktora koji na njih utiču; – identifikovanje relevantnih informacija i izvora informacija; 	<p>Vještine za povećanje ličnog samopouzdanja i sposobnosti da preuzmu kontrolu; Preuzimanje odgovornosti, uspostavljanje razlika ili izazivanje promjena:</p> <ul style="list-style-type: none"> – razvoj samopouzdanja; – razvoj samoosvještenja uključujući samosvijest o pravima, uticajima, vrijednostima, stavovima, snagama i slabostima; – postavljanje ciljeva; – vještine samoevaluacije, samoprocene, samomonitoringa;

Ono što je posebno važno u konceptu životnih vještina jesu preporuke o načinu realizacije nastave u čijem centru su relacije definisanih životnih vještina i odgovarajućih sadržaja koji su grupisani u pet velikih oblasti:

- Alkohol, duhan i droge;
- Zdrava ishrana;
- Seksualno i reproduktivno zdravlje i prevencija HIV/AIDS-a;
- Redukcija parazitskih infekcija;
- Prevencija nasilja ili obrazovanje za mir.

Iako je riječ o veoma različitim vještinama one su međusobno povezane i mogu se sticati zajedno ukoliko su dobro inkorporirane u nastavne programe i vannastavne školske aktivnosti.

Tri su glavna načina za postignuće ovih vještina u okviru školskih programa:

- posebni predmeti zdravstvenog obrazovanja;
- posebne tematske oblasti unutar predmeta koji tretiraju šira socijalna i zdravstvena pitanja (građansko obrazovanje, demografske i socijalne studije);
- posebne teme u okviru postojećih predmeta.

Analize i istraživanja pokazuju da programi obrazovanja za životne vještine, bez obzira na formu putem koje se realizuju, imaju značajan uticaj na formiranje poželjnih personalnih i interpersonalnih karakteristika i pozitivnih stavova kao što su stvaranje prijateljstva, samopouzdanje, efikasna komunikacija, otpor vršnjačkom pritisku, donošenje odluka, rješavanje problema, kritičko promišljanje i kreativnost (UNICEF, 2012).

Životne vještine – sve, sve, ali ljudska prava

Pod bezazlenim i optimističkim nazivom „Afričko proljeće“ neke zemlje Bliskog istoka, odnosno Srednje i Sjeverne Afrike su se, poslije 2010. godine, suočile sa masovnim građanskim protestima, političkom nestabilnošću, teškim unutrašnjim sukobima, ratom i ekstremnim nasiljem koji još uvijek traju. Situacija je još dramatičnija ako se ima u vidu da u regionu oko 21 milion djece se nalaze izvan školskog sistema ili će izaći iz njega, te da postoji ogroman broj odraslih sa istim problemom (UNICEF, 2015).

U 15 zemalja Srednje i Sjeverne Afrike (MENA - Middle East and North Africa)¹ konceptualni okvir obrazovanja za životne vještine predstavljaju Delorove četiri dimenzije obrazovanja: učenje da se zna, učenje da se bude, učenje da se radi i učenje da se živi zajedno (Deleor et al. 1996). Delorov izvještaj prevazilazi usko ekonomističko shvatanje obrazovanja i afirmiše njegovu humanističku viziju i njegov dubok uticaja na ljudski individualni i socijalni razvoj. Svrhovitost obrazovanja vidi se u ljudskom blagostanju i dostojanstvu, poštovanju ljudskih prava, univerzalnih etičkih normi, toleranciji, održivom ljudskom i socijalnom razvoju, stanju jednakosti, socijalne pravde, odgovornosti, solidarnosti i sl. Životne vještine ili kompetencije za život kako se još i nazivaju su konceptualizovane kao multidimenzionalni kvalitet: kognitivni individualni, socijalni i instrumentalni u četi bazična domena učenja (da se zna, da se bude, da se radi i da se živi zajedno). U suštini to su sposobnosti za kombinovanu primjenu znanja, specifičnih vještina, stavova i vrijednosti u različitim oblastima života ali sa posebnim naglaskom na domen ljudskih prava i građanske vrijednosti (UNICEF, 2015).

¹ Alžir, Džibuti, Egipat, Iran, Irak, Jordan, Liban, Libija, Maroko, Oman, Palestina, Sudan, Sirija, Tunis i Jemen.

Na osnovu upitnika koji je podrazumijevao izbor sa širih i opsežnih lista vještina (UNICEF, 2015), kao relevantne (najčešće birane) životne vještine za MENA zemlje su:

Ključne životne vještine za zemlje Srednje i Sjeverne Afrike

Kognitivne dimenzije ili učenje da se zna:	Individualne dimenzije ili učenje da se bude:	Instrumentalne dimenzije ili učenje da se radi:	Socijalne dimenzije ili učenje da se živi zajedno:
Rješavanje problema Kritičko mišljenje Kreativnost Analitičke vještine Vještine slušanja Metakognitivne veštine Komunikacijske vještine Radoznalost Timski rad Vještine rezonovanja Vještine ispitivanja	Komunikacija Samosvjesnost Samokontrola Poštenje Samopuzdanje Donošenje odluka Empatija Adaptibilnost Kreativnost Motivacija Posredovanje Fleksibilnost Istrajnost Saradnja	Timski rad Komunikacija Vještine pregovaranja Rešavanje problema Upravljanje učenjem Samosvesnost Rad pod pritiskom Inicijativnost Istrajnost Vještine prezentacije Usmjerenost na klijenta Organizacione vještine Posredovanje Kreativnost	Pravičnost Raznovrsnost Sloboda Solidarnost Odgovornost Aktivna tolerancija Nediskriminacija Socijalna pravda Participacija Transparentnost Prihvatanje

Različite dimenzije učenja nisu kategorije već generički okvir koji omogućuje i dozvoljava preplitanje i povezivanje pojedinačnih vještina.

Prema podacima UNICEF-a u MENA zemljama prilično su marginalizovane vještine zapošljavanja i karijernog razvoja i socijalnog i individualnog razvoja. To sugeriše da su kontekstualni uslovi snažna determinanta obrazovnih potreba i ciljeva, te da životne vještine ne mogu biti razvijane putem povremenih i malih akcija, već da zahtjevaju sistemski pristup, odnosno planiranje i razvoj u okviru cjelokupnog sistema obrazovanja, kako formalnog, tako i neformalnog. Sticanje životnih vještina u neformalnom obrazovanju ostvaruje se u okviru NVO i privatnog sektora putem kratkotrajnih obuka za specifične ciljne grupe.

Životne vještine – sve, sve, ali informacijko-komunikacijske tehnologije

Kao i u svakom drugom i u 21. vijeku postavljen je opravdan i dramatičan zahtjev da se obrazovanje i učenje usklade sa zahtjevima vremena i potrebama onih koji uče. U centru tog zahtjeva odnosno njegovog obrazloženja su informacijsko-komunikacijske tehnologije koje su omogućile prelazak iz industrijske ere, koja se zasniva na upotrebi prirodnih resursa, u eru ekonomije znanja koja se zasniva na upotrebi informacija, znanja i stručnosti, inovacijama i globalnom umrežavanju. Taj prelazak je preobrazio svijet i ulogu obrazovanja i učenja u njemu, isto onako kao što je to učinio prelazak iz agrarne u industrijsku eru prije tri stotine i pedeset godina (Trilling, Fadel, 2009).

Informacijsko-komunikacijske tehnologije su najveći izazov 21. vijeka jer potpuno oblikuju i mijenjaju sve dimenzije individualnog i socijalnog života: način na koji živimo u svakodnevnicu, način na koji radimo, način na koji komuniciramo, pa čak i način na koji mislimo, saznajemo i na koji učimo.

Dinamični svijet današnjice u kome dominiraju informacijsko-komunikacijske tehnologije zahtjeva obrazovanje koje je kombinacija tradicionalnih školskih predmeta, aktualnih tematskih sadržaja i vještina potrebnih za 21. vijek. Da bi bili uspješni u svijetu današnjice učenici pored tradicionalnih predmeta moraju da uče sadržaje koji se odnose na ključna pitanja i probleme našeg doba kao što su:

- globalna svijest (multikulturalna svijest i razumijevanje);
- ekološka svijest (ekološka svijest i razumijevanje održivosti energije i resursa);
- finansijska pismenost (ekonomsko, poslovno i preduzetničko znanje);
- zdravstvena pismenost (zdravstvo, ishrana i preventiva);
- građanska pismenost (građanski angažman, služenje zajednici, etika i socijalna pravda).

Tradicionalni predmeti i prethodno pomenute interdisciplinarnе teme 21. vijeka su osnova za razvoj tri grupe vještina koje se najviše zahtjevaju u 21. vijeku:

Vještine učenja i inoviranja:

- kritičko mišljenje i rješavanje problema;
- komunikacija i saradnja;
- kreativnost i inovacije;

Vještine digitalne pismenosti:

- informacijska pismenost;
- medijska pismenost;
- informacijsko-komunikacijska pismenost;

Karijerne i životne vještine:

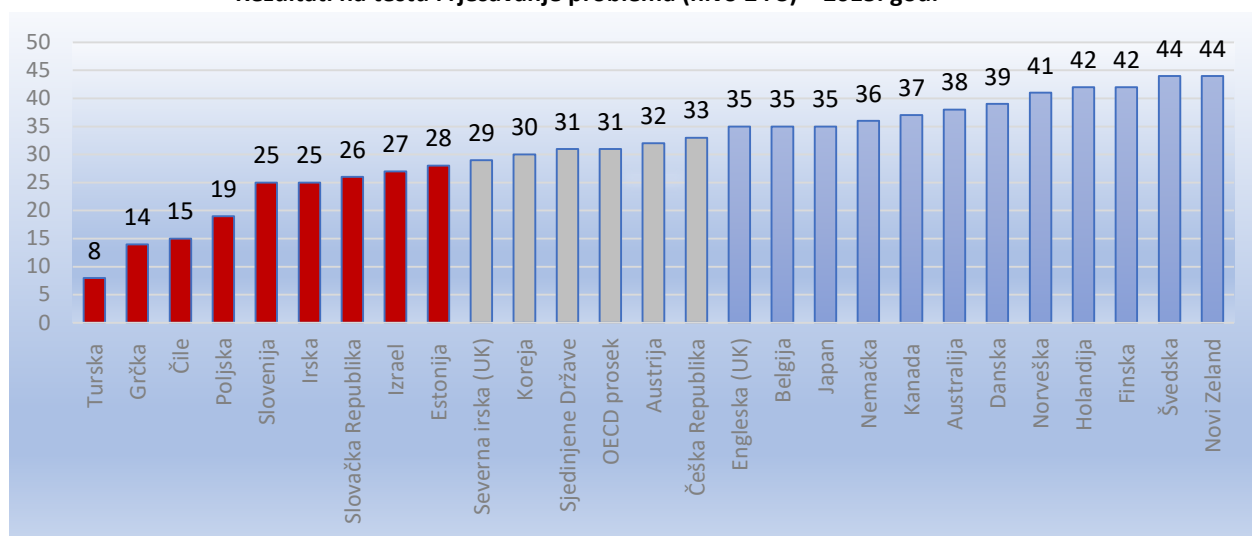
- fleksibilnost i adaptibilnost;
- inicijativa i samousmjerenost;
- socijalna i međukulturalna interakcija;
- produktivnost i ispunjavanje zadataka;
- vođenje i odgovornost (Trilling, Fadel, 2009).

OECD također razmatra fenomen vještina za 21. vijek u okviru više programa i inicijativa: Program definicije i selekcije kompetencija (Definition and Selection of Competencies - DeSeCo), Program međunarodne procjene učeničkih postignuća (Programme for International Student Assessment - PISA) i PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) (OECD, 2009).

PISA program je pokrenut 1979. s ciljem identifikovanja znanja, vještina i stavova koje učenici stiču na kraju obaveznog obrazovanja, odnosno na uzrastu od 15 godina. Pri tome PISA testovi su prvenstveno usmjereni na sposobnost upotrebe znanja i vještina u realnim životnim situacijama, a ne na obim u kome su savladali školski program. PISA provjerava tri vrste postignuća: čitalačku pismenost, matematičku pismenost i naučnu pismenost. (OECD, 2009).

Program za međunarodno ocjenjivanje kompetencija odraslih (PIAAC) je program procjene i analize vještina odraslih. Anketa mjeri sposobnost odraslih u ključnim vještinama obrade informacija - pismenosti, računanju i rješavanju problema - i prikuplja informacije i podatke o tome kako odrasli koriste svoje vještine kod kuće, na poslu i u široj zajednici, što ukazuje da je ovde riječ o životnim vještinama odraslih.

Rezultati na testu i rješavanje problema (nivo 2 i 3) – 2015. god.

Izvor: OECD (2013)

Pojedini autori (Binkley et al, 2012) govore o dest vještina za 21. vijek, odnosno o vještinama potrebnim za život, rad i razvoj u tehnološki razvijenom društvu i ekonomiji zasnovanoj na znanju svrstavajući ih u četiri veće grupe:

Načini mišljenja

1. kreativnost i inovativnost
2. kritičko mišljenje, rješavanje problema i donošenje odluka
3. učenje učenja, metakognicija

Načini rada

4. komunikacija
5. saradnja (timski rad)

Alati za rad

6. informacijska pismenost
7. ICT pismenost

Život u svijetu

8. građanstvo - lokalno - globalno
9. život i karijera
10. personalna i socijalna odgovornost – uključujući kulturnu svijest i kompetentnost.

Vještine – sve, sve, ali produktivnost

U okviru ostvarivanja svoje misije i ciljeva koji se odnose na smanjenje siromaštva i unapređenje ekonomskog razvoja Svjetska banka pokušava da definiše karakteristike dobro obrazovane radne snage i radnika. Savremena tehnologija i organizacija rada sve više naglašavaju značaj vještina koje su potrebne za obavljanje specifičnih radnih zadataka u okviru poslova koji se brzo mijenjaju. To, sa druge strane, ukazuje na neophodnost da zaposleni posjeduju multiple generičke vještine koje

omogućuju dalje učenje i prilagođavanje promjenljivim zahtjevima rada tokom radnog vijeka. U nastojanju da shvati ulogu koju vještine imaju na zapošljivost, zapošljavanje i povećanje produktivnosti Svjetska banka je razvila upitnik *Vještine za zapošljavanje i produktivnost* (Skills towards Employment and Productivity - STEP) koji identifikuje i procjenjuje vještine radno sposobne populacije (World bank, 2014).

Upitnik za mjerenje vještina primjenjen je u 17 zemalja u razvoju i obuhvatao je osobe od 15. do 64. godine s ciljem da omogući razumijevanje:

- zahtjeve za vještinama,
- relacije između sticanja vještina i obrazovnih postignuća;
- relacija između sticanja vještina, životnog standarda, smanjenja nejednakosti i siromaštva i socijalne inkluzije i ekonomskog rasta.

Definisane su i mjerene sljedeće vještine:

Kognitivne vještine	Direktno mjerenje čitalačke pismenosti putem Upitnika o vještinama odraslih Procjena čitanja na istoj skali kao PIAAC	Vještina čitanja
	Indirektna procjena (samoizvještavanje) o individualnoj upotrebi osnovnih vještina u radu i svakodnevnom životu	Čitanje Pisanje Računanje
Socio-emocionalne vještine	Personalne crte	
	Ponašanje	
	Preferencije rizika i vremena	
Za posao relevantne vještine	Kvalifikacije koje se zahtijevaju za posao i učenje na poslu	Kvalifikacije koje se zahtijevaju za trenutni posao Vrijeme za učenje
	Indirektno mjerenje vještina korištenih u radu	Autonomija i repetitivnost Upotreba kompjutera Kontakt sa klijentima Rješavanje problema i učenje Supervizija Fizički zahtjevi

Rezultati istraživanja nedvosmisleno ukazuju na značaj multiplih vještina za uspjeh na tržištu rada. Temelji vještina se, međutim, postavljaju u ranom djetinjstvu, odnosno školovanju uz dobre porodične i socio-ekonomske uslove. Sve ispitivane vještine su važne za uspješno obavljanje posla i u značajnoj su korelaciji sa zaradama zaposlenih. Posebnu vrijednost za uspješnu tranziciju od obrazovanja ka tržištu rada imaju socio-emocionalne vještine (World bank, 2014).

U poslednjih nekoliko godina primjetan je jak globalni interes za identifikovanje načina smanjenja siromaštva u svijetu i društveno-ekonomskih nejednakosti u čijem je centru potencijal pojedinca za zapošljavanje. U tom kontekstu životne vještine se sve više posmatraju kao vještine zapošljavanja, karijernog razvoja i prilagođavanja tržištu rada (UNESCO, 2004).

Koncept ključnih kompetencija - nova perspektiva

Početna konceptualizacija ključnih kompetencija u politici obrazovanja i zapošljavanja Evropske unije data je u Bijeloj knjizi o obrazovanju i obuci iz 1995. Ključne kompetencije su definisane kao integralni dio tehničkih vještina i ono što omogućuje radnu fleksibilnost u radu i učenju i redukuje razlike između opšteg i stručnog obrazovanja (Commission of the European communities, 1995).

Lisabonska deklaracija Evropskog vijeća iz 2000. godine predstavlja, međutim, osnovni politički i strateški dokument koji je inicirao razvoj koncepta ključnih kompetencija na prostoru EU. Ostvarenje ambicioznog cilja o EU kao najkonkurentnijoj i najdinamičnijoj ekonomiji na svijetu podrazumijevalo je, u prvom redu, izuzetan i dinamičan razvoj ljudskih resursa. Zbog toga je EU proglasila doživotno učenje kao ključni instrument u ostvarenju Lisabonske strategije. Osim stručnih znanja i vještina u tački 25. i 26. Deklaracije posebno je apostrofirana urgentna potreba da se građanima obezbjede vještine neophodne za život i rad u novom informatičkom društvu i predloženo donošenje evropskog okvira za *nove osnovne vještine* koje se stiču kroz doživotno učenje, a koje čine informacijsko-komunikacijske vještine, strani jezici, tehnološka kultura i socijalne vještine (European Council, 2000). *Memorandum o doživotnom učenju* koji je Evropska komisija objavila u oktobru 2000. godine uveo je koncept novih vještina u područje obrazovanja odraslih. Nove osnovne vještine definisane su kao vještine potrebne za aktivno učešće u društvu znanja i ekonomiji. Memorandum posebno ukazuje na potrebu da se svima onima, koji iz bilo kojeg razloga nisu stekli potrebni minimum osnovnih vještina, osigura stalna mogućnost da ih steknu, bez obzira na broj prethodnih neuspjeha da to učine. Memorandum takođe ukazuje na potrebu uspostavljanja evropskog okvira osnovnih životnih vještina (Commission of the European communities, 2000).

U skladu sa Lisabonskim opredjeljenjem Savjet za obrazovanje Evropskog savjeta je usvojio izveštaj - Konkretni budući ciljevi sistema obrazovanja i obuke (Council of the European Union, 2004), koji u području obrazovanja identifikuje tri glavna i 13 pomoćnih strateških ciljeva među kojima su razvoj vještina za društvo znanja, razvoj pismenosti i numeričkih sposobnosti, održavanje sposobnosti za učenje i ono što je posebno važno, usavršavanje definicije osnovnih vještina (Council of the European Union, 2004).

EU komisija je već 2001. godine formirala radnu grupu za ključne kompetencije sa ciljem da identifikuje i definiše ove vještine i predloži način na koji se one mogu integrisati u nastavne programe, održavati i sticati tokom života. Radna grupa je tokom 2001. i 2002. godine identifikovala osam glavnih ključnih kompetencija (Eurydice European Unit, 2002). Umjesto uobičajenog termina „novih“ ili „osnovnih“ vještina, radna grupa se opredijelila za termin ključne kompetencije želeći da istakne njihovu ključnu ulogu u ostvarivanju radnih i socijalnih uloga i njihovu praktičnu primenljivost (European Commission (2004).

Ključne kompetencije su definisane kao prenosiva i multifunkcionalna kombinacija vještina, znanja i stavova sa krucijalnom ulogom u domenu ličnog samoispunjenja, aktivnog građanstva i inkluzije i zapošljavanja (European Commission, 2004). Između pojedinih vrsta kompetencija, kao i između posebnih znanja, vještina i stavova postoji nužna i snažna međuzavisnost. Komunikacija na maternjem jeziku, posebno pismenost je pretpostavka za razvoj svih drugih kompetencija. Digitalna pismenost se, na primer snažno oslanja na matematičku pismenost i kritičko mišljenje, a solidarnost na toleranciju. Sve ključne kompetencije bi trebalo da budu razvijene do kraja obaveznog školovanja ili obuke i treba da budu osnova za daljnje učenje kao dio cjeloživotnog učenja.

Ovaj okvir od osam kompetencija se primenjuje na cjelokupno obrazovanje i obuku: opšte obavezno obrazovanje, visokoškolsko obrazovanje, obrazovanje odraslih, obrazovanje za specifične grupe (migranti, manjine i sl.) i obrazovanje lica s posebnim potrebama.

U periodu od 2001. do 2018. Evropska komisija je objavila nekoliko dokumenata o ključnim kompetencijama u kojima je kontinuirano promovisan i revidiran opšti okvir ključnih kompetencija i elaborirano njihovo značenje i značaj za rad, socijalnu angažovanost i učenje.

Tabela 1. Evropski okvir ključnih kompetencija od 2002. do 2018. godine

2002 ²	2004 ³	2006 ⁴	2018 ⁵
<ul style="list-style-type: none"> – komunikacija na maternjem jeziku – komunikacija na stranim jezicima – ICT – numerička i kompetentnost u matematici, nauci i tehnologiji – preduzetništvo – međuljudske i građanske kompetencije – učenje učenja – opšta kultura 	<ul style="list-style-type: none"> – komunikacija na maternjem jeziku – komunikacija na stranom jeziku – matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji – digitalna kompetencija – učenje učenja – interpersonalne i građanske kompetencije – preduzetništvo – kulturno izražavanje 	<ul style="list-style-type: none"> – komunikacija na maternjem jeziku – komunikacija na stranim jezicima – matematička kompetencija i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji – digitalna kompetentnost – učenje učenja – društvene i građanske kompetencije – osjećaj inicijative i preduzetništva – kulturna svijest i izražavanje 	<ul style="list-style-type: none"> – kompetencija pismenosti – jezička kompetencija – naučna, tehnološka, inženjerska i matematička kompetentnost – digitalna kompetentnost – lične, socijalne i kompetencije učenja – građanska kompetencija – kompetencija za preduzetništvo – kompetencija kulturne svijesti i izražavanja

Sve pojedinačne kompetencije prethodno navedene (iz tabele) su neophodne za rad, socijalni život i dalje učenje i zapošljavanje, odnosno ispunjavanje bazičnih socijalnih uloga i odgovornosti, te se, prema tome mogu odrediti kao životne vještine u pravom smislu te riječi. Radna grupa APOSO (s.a.) zadužena za identifikaciju ključnih vještina i kompetencija ipak pravi razliku između ova dva termina i fenomena. Životne vještine su onaj kompleks kompetencija koje doprinose ličnom rastu i razvoju, tj. ostvarenju punog potencijala svake osobe, kako bi bila otvorena i spremna da se suoči sa svim izazovima koje život nosi (*rješavanje problema, kritičko mišljenje, efikasne komunikacijske vještine, odlučivanje, kreativno mišljenje, vještine interpersonalnih odnosa, vještine izgradnje slike o sebi, empatija i upravljanje stresom i upravljanje emocijama*).

² Euridice European Unit, 2002;

³ European Commission, 2004;

⁴ European Commission, 2006;

⁵ European Commission, 2018;

Zaključna razmatranja

Kreatori politike i razvoja obrazovanja su svjesni da je ljudski kapital osnovni faktor ekonomskog razvoja i socijalnog prosperiteta i zato su zainteresovani za efekte obrazovanja, posebno za njegove opšte i krajnje efekte. Konačni efekti i ishodi obrazovanja moraju biti povezani sa stvarnim životom jer je osnovna funkcija obrazovanja, pa i obrazovanja odraslih da omogući ljudima uspješno funkcionisanje u stvarnom životu. S obzirom na to njihova ključna karakteristika je dinamičnost i promjenljivost. Svako društveno vrijeme i svaka društvena situacija zahtjevaće i imati svoj kompleks životnih vještina, onih vještina koje su relevantne za postizanje deklariranih ciljeva i zadovoljenje konkretnih društvenih i individualnih potreba.

Vještine povezane sa stvarnim životom su vještine koje omogućuju rješavanje konkretnih društvenih i individualnih problema (očuvanje zdravlja, ostvarivanje ljudskih prava, ekonomsku dobrobit i sl). S obzirom na to, životne veštine su krajnji cilj obrazovanja i učenja i osnovni instrument za kreiranje daljih društvenih i individualnih promena.

Literatura:

1. Ananiadou, K., Claro, M. (2008) 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries, EDU Working paper no. 41, Paris, OECD, Dostupno na: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=edu/wkp\(2009\)20&oclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=edu/wkp(2009)20&oclanguage=en).
2. APOSO (s.a.) Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina.
3. CEDEFOP, (2004) Vocational education and training key to the future,
4. Commission of the European communities (1995) White Paper on education and training, Teaching and Learning, Towards the Learning Society, Brussels, Dostupno na: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0a8aa7a-5311-4eee-904c-98fa541108d8/language-en>.
5. Commission of the European communities (2000) A Memorandum on Lifelong Learning, Brussels, Dostupno na: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
6. Commission of the European communities (2005) Proposal for a recommendation of the European parliament and of the council on key competences for lifelong learning, Brussels, Dostupno na: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2005\)0548_/com_com\(2005\)0548_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2005)0548_/com_com(2005)0548_en.pdf)
7. Council of the European Union (2004) The concrete future objectives of education and training systems, Report from the Education Council to the European Council, Brussels, Dostupno na: <http://www.aic.lv/bologna/Bologna/contrib/EU/report%20on%20the%20concrete%20objectives%20of%20ed%20sys.pdf>.
8. Delors, J., et al. (1996) Learning: the treasure within, Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty -first Century, UNESCO PUBLISHING, Paris UNESCO.
9. Department of Youth and Sports, Ministry of Education Bhutan (2014) Implementation of Life Skills Education in schools, Review report, 2014, Dostupno na: <http://www.education.gov.bt/documents/10180/589796/Book.pdf/b1011d24-0481-4602-be3f-016539c73e2c?version=1.0>.
10. Eurydice European Unit, (2002) Key Competencies: A developing concept in general compulsory education, Brussels, Dostupno na: <http://www.edmide.gr/KEIMENA%20E.U/key%20competences%20Europe.pdf>.
11. European Commission (2004) Implementation of "Education and training 2010" work programme, Working group b: "Key competences, Key competences for lifelong learning a European reference framework, Dostupno na: <http://ssu.acs.si/datoteke/TEMA%20MESECA/JUNIJ,%20JULIJ,%20AVGUST/Key%20Competences%20for%20Lifelong%20learning.pdf>.
12. European Commission (2006) Recommendation of the European parliament and of the council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning, Brussels,. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=CELEX%3A32006H0962>.
13. European Commission (2016) A new skills agenda for Europe, Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness {SWD(2016) 195, Brussels, Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0381&from=EN>
14. European Commission (2018) Proposal for a Council recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, Brussels, Dostupno na: https://ec.europa.eu/education/initiatives/european-education-area/proposal-council-recommendation-key-competences-lifelong-learning_en.

15. European Council (2000) Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Presidency conclusions. Luxembourg: Publications Office, 2000. Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
16. European Parliament and the Council of the European Union (2006) Recommendation of the European parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning, (2006/962/EC), Official Journal of the European Union, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>
17. Hozjan, D., (2009) Key competences for the development of lifelong learning in the European Union, *European journal of vocational training*, No. 9. 196-207.
18. Leney, T. et al. (2004) *Achieving the Lisbon goal: The contribution of VET*. Final report for the European Commission, 15.10.2004, London, 2004 ('Maastricht study'), dostupno na: http://www.refernet.org.uk/index_copenhagen.asp.
19. Ananiadou, K. Claro, M. (2009) 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries, OECD, Paris, Dostupno na: https://read.oecd-ilibrary.org/education/21st-century-skills-and-competences-for-new-millennium-learners-in-oecd-countries_218525261154#page1
20. OECD (2013) OECD Skills Outlook, First Results from the Survey of Adult Skills, Dostupno na: [https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills%20volume%201%20\(eng\)--full%20v12--eBook%20\(04%2011%202013\).pdf](https://www.oecd.org/skills/piaac/Skills%20volume%201%20(eng)--full%20v12--eBook%20(04%2011%202013).pdf)
21. Patterson, M. B. (2018) The Forgotten 90%: Adult Nonparticipation in Education, *Adult Education Quarterly* 2018, Vol. 68(1) 41–62.
22. Trilling, B., Fadel, C., (2009) 21st century skills – learning for life in ours times, Jossey Bass, San Francisco.
23. UN (2001) Declaration of Commitment on HIV/AIDS, Dostupno na: http://www.unaids.org/sites/default/files/sub_landing/files/aidsdeclaration_en_0.pdf.
24. UNESCO, (1990) World declaration on education for all, New York, Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001275/127583e.pdf>
25. UNESCO (2000) The Dakar Framework for Action, Paris, Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>
26. UNESCO (2004) Inter-Agency Working Group on Life Skills in EFA, Paris, Dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/>.
27. UNESCO (2015) Education for all 2000-2015: achievements and challenges, Dostupno na: <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/030.pdf>.
28. UNICEF (s.a.) Konvencija o pravima deteta, Beograd, Dostupno na: [https://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima\(1\).pdf](https://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima(1).pdf).
29. UNICEF (2006) Assessing Child-Friendly Schools, Bangkok, Dostupno na: https://www.unicef.org/eapro/Assessing_CFS.pdf
30. UNICEF (2012) Global Life Skills Education Evaluation, London, Dostupno na: https://www.unicef.org/evaluation/files/GLSE_Phase_2_Final_report_March_2012_revised.pdf
31. UNICEF (2012a) Life skills, Definition of terms, Dostupno na: https://www.unicef.org/lifeskills/index_7308.html.
32. UNICEF (2012b) Global Evaluation of Life Skills Education Programmes, New York, Dostupno na: https://www.unicef.org/evaluation/files/GLSEE_Booklet_Web.pdf
33. UNICEF (2013) Life Skills and Lifelong Learning, Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002250/225027e.pdf>

34. UNICEF (2015) Quality learning through life skills, MENA education network (MEdNet) Meeting report, Amman, Dostupno na: http://www.oosci-mena.org/uploads/1/wysiwyg/MEdNet_Meeting_Report_-_Final.pdf.
35. World Bank (2014) Step skills mesurment, Snapshot, 2014, Dostupno na: [http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Feature%20Story/Education/STEP%20Snapshot%202014_Revised_June%2020%202014%20\(final\).pdf](http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Feature%20Story/Education/STEP%20Snapshot%202014_Revised_June%2020%202014%20(final).pdf).
36. World Health Organization (1999) Partners in life skills education - Conclusions from a United Nations inter-agency meeting, Geneva, Dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/>.
37. World Health Organization (s.a) Skills for Health, Dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/>.
38. WHO, UNESCO, UNICEF and the World Bank (2000) Focusing resources on effective school health: a FRESH Start to Enhancing the Quality and Equity of Education, Dostupno na: <https://www.unicef.org/lifeskills/files/FreshDocument.pdf>
39. WHO (2009) Health promoting schools: A framework for action, Manila, Dostupno na: http://www.wpro.who.int/health_promotion/documents/docs/HPS_framework_for_action.pdf

PRILOZI:

Bojan Bajić

ZNANJA, VJEŠTINE I SPOSOBNOSTI U PRAKSI U REPUBLICI SRPSKOJ

Uvod

Oblast obrazovanja odraslih u Republici Srpskoj uređena je Zakonom o obrazovanju odraslih („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 59/09 i 1/12). Navedenim Zakonom uređeno je da se kao sastavni dio programa obrazovanja odraslih utvrđuju znanja i vještine koji se stiču završetkom programa. Pored navedenog, predviđena je i aktivna uloga poslodavaca u procesu identifikovanja znanja, vještina i sposobnosti koje su potrebne tržištu rada, kao i prilikom izrade formalnih programa obrazovanja odraslih. Značajnu novinu predstavlja i mogućnost provjere znanja, vještina i sposobnosti u Ispitnom centru Zavoda za obrazovanje odraslih kroz proces testiranja u skladu sa katalogom znanja ili programom obrazovanja.

Dokumentom Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 39/14“, koji slijedi međunarodne i evropske principe i standarde u oblasti obrazovanja odraslih kao ključni pojmovi definisani su znanje, vještine i kompetencije. Navedeni dokument znanje definiše kao *„rezultat usvajanja informacija kroz proces učenja; znanje je skup činjenica, principa, teorija i praksi koji se odnosi na područje rada ili izučavanja, u kontekstu Evropskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje opisuje se kao teorijsko i/ili činjenično“*. Vještine predstavljaju *„sposobnost primjene znanja i korištenja principa „znati kako“ da se izvrši određeni zadatak i da se riješi problem; u kontekstu Evropskog kvalifikacijskog okvira, vještine se definišu kao kognitivne (uključuju korištenje logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja), praktične (uključuju fizičku spretnost i korištenje metoda, materijala, sprava i instrumenata) i socijalne vještine (vještine komuniciranja i saradnje, emocionalna inteligencija i druge)*. Kompetencije – *„sposobnost primjene znanja, vještina i personalnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti na radnom mjestu ili tokom učenja, kao i u privatnom i profesionalnom razvoju.“*

Utvrđivanje potreba

Prilikom donošenja programa obrazovanja odraslih najznačajniju ulogu ima saradnja sa poslodavcima, te je najveći broj programa i donesen po zahtjevima poslodavaca uz njihovo aktivno učešće u kreiranju sadržine programa, na način da su prilikom izrade programa konsultovani poslodavci u pogledu neophodnih znanja, vještina i sposobnosti koji konkretan program mora da sadrži i koji su potrebni tržištu rada. Pored direktnog učešća saradnja sa poslodavcima je ostvarena i putem obaveznog pribavljanja Mišljenja na program koji se donosi, a koje se pribavlja od Privredne komore Republike Srpske i Unije udruženja poslodavaca Republike Srpske.

Isto tako, inicijativu za donošenje programa mogu dati i drugi zainteresovani subjekti od kojih najznačajniju ulogu imaju organizatori obrazovanja odraslih. Na osnovu zahtjeva koje dobijaju od polaznika ili direktno od poslodavaca sa područja na kome djeluju navedeni organizatori predlažu i učestvuju u donošenju programa. U isto vrijeme značajnu ulogu imaju i lokalne agencije za razvoj koje kroz različite projektne aktivnosti, a u svrhu razvoja određene oblasti, predlažu programe i

implementaciju projekata koji za cilj imaju sticanje znanja, vještina i sposobnosti neophodnih za izvršavanje određenih poslova.

Praktičan primjer iz programa

Jedan od primjera programa, za koje u dužem vremenskom periodu nije bilo organizovane edukacije je i program osposobljavanja za poslove dimnjačara. S obzirom da je zakonskim propisima predviđen obavezan redovan godišnji pregled dimnjaka ali i da postoji nedostatak ponude za vršenje poslova čišćenja bilo je neophodno usvojiti jedan takav program. Programom osposobljavanja za poslove dimnjačara definisani su znanja i vještine neophodne za obavljanje navedenih poslova. Nakon završetka obuke polaznik će moći samostalno da: čisti dimnjake, dimne kanale, termoenergetska postrojenja, masne ventilacije i ventilacione uređaje, pregleda, kontroliše i održava dimnovodne i ventilacione kanale, čita skice i crteže iz tehničke dokumentacije korisnika usluga, koristi skice, crteže i tehničku dokumentaciju, skicira dimnjak sa oštećenjem, navede osnovni pribor za rad, pomoćna sredstva i uređaje, koristi osnovni pribor, pomoćna sredstva za rad i uređaje, održava i čisti osnovni pribor i pomoćna sredstva za rad, razlikuje vrste dimnjaka, ventilacionih uređaja i ložišta, navede tehnike i principe čišćenja na dimnovodnim objektima, navede karakteristike i namjenu hemijskih sredstava za čišćenje, čisti hemijskim sredstvima, uoči oštećenje dimnjaka i sanira oštećenja, prepozna kritične tačke opasnosti na poslu, primenjuje propise o zaštiti na radu.

U konkretnom primjeru nakon definisanja znanja i vještina koje je neophodno da posjeduje dimnjačar, navedena znanja i vještine se koriste prilikom same realizacije sadržine programa. Provjera stečenih teorijskih znanja obavlja se testom znanja, dok se provjera stečenih radnih kompetencija obavlja izvršavanjem jednog standardizovanog radnog zadatka.

Realizacije u praksi

U dosadašnjoj praksi sticanje znanja, vještina i sposobnosti odraslih realizovalo se na osnovu zahtjeva poslodavaca iskazanih posredstvom njihovih udruženja, kroz projektnu aktivnost koju sprovode lokalne zajednice putem svojih agencija za razvoj i na osnovu zahtjeva organizatora obrazovanja odraslih koji na osnovu svojih analiza utvrđuju potrebe za odgovarajućim programima.

Rješavajući problem nedostatka radnika u oblasti prevoza roba i usluga, poslodavci su definisali zahtjev za izradu odgovarajućeg programa osposobljavanja koji bi uvažio njihove potrebe za obrazovanjem i zapošljavanjem većeg broja profesionalnih vozača. U tu svrhu izrađen je i donesen Program osposobljavanja za profesionalnog vozača motornih vozila, u kome su uvaženi konkretni zahtjevi poslodavaca, te je Privredna komora Republike Srpske osnovala svoju ustanovu za obrazovanje odraslih Edukativni centar Privredne komore Republike Srpske posredstvom koje je uz podršku Zavoda za zapošljavanje Republike Srpske izvršeno osposobljavanje nezaposlenih lica za poslove vozača. Na ovakav način je u potpunosti odgovoreno na zahtjeve tržišta rada.

Značajnu ulogu u sticanju znanja, vještina i sposobnosti imaju i lokalne agencije za razvoj, koje kroz projektne aktivnosti u svrhu razvoja određene oblasti privrede u lokalnoj zajednici učestvuju u realizaciji programa obrazovanja odraslih. Kroz ovakav vid saradnje sa lokalnom zajednicom u Prijedoru je realizovan program osposobljavanja za proizvodnju sira, u Doboju su realizovani programi osposobljavanja za plasteničku proizvodnju, osposobljavanje za konstruktora i modelara muške i ženske odjeće, a u Banjaluci *osposobljavanje nezaposlenih lica prema potrebama poslodavaca u metaloprerađivačkom sektoru.*

Pored navedenih načina utvrđivanja potreba, izrade programa i njihove realizacije i organizatori obrazovanja odraslih, na osnovu svojih analiza potreba za realizacijom programa imaju mogućnost predlaganja odgovarajućih programa obrazovanja odraslih. U prethodnom periodu na inicijativu organizatora obrazovanja odraslih javno važećim proglašeni su Program usavršavanja stomatoloških tehničara za rad u protetici. Isto tako na inicijativu organizatora obrazovanja odraslih usvojeni su: Program osposobljavanja za pica majstora i Program osposobljavanja koktel majstora.

Provjera znanja, vještina i sposobnosti putem Ispitnog centra

Kao mehanizam provjere znanja, vještina i sposobnosti Zakon o obrazovanju odraslih predviđa mogućnost da se putem Ispitnog centra, koji je organizaciona jedinica Zavoda za obrazovanje odraslih, vrši provjera znanja, vještina i sposobnosti bez obzira na način njihovog sticanja i izdavanje javne isprave polaznicima. Provjera znanja, vještina i sposobnosti vrši se kroz proces testiranja koje sprovode stručnjaci iz pojedinih oblasti, a u skladu sa programima obrazovanja odraslih ili katalogima znanja.

Do sada je u Ispitnom centru izvršena provjera znanja za 25 kandidata po javno važećem Programu usavršavanja medicinskih i laboratorijskih tehničara za rad u transfuziji i za 7 kandidata po javno važećem Programu usavršavanja medicinskih tehničara za rad u radioterapiji.

Neformalni instrumenti prepoznavanja znanja, vještina i sposobnosti

Kroz projekat „Podrška obrazovanju odraslih“ koji je finansiralo njemačko Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj i švicarska Agencije za razvoj i saradnju, Zavod za obrazovanje odraslih je uzeo značajno učešće u dijelu koji se odnosi na razvoj instrumenta pod nazivom Pasoš kompetencija, odnosno u okviru radne linije „Certifikacija informalno stečenih kompetencija“.

Tokom implementacije projekta izvršeno je prilagođavanje njemačkog instrumenta za vrednovanje informalno stečenih kompetencija, koji je razvio Njemački institut za obrazovanje odraslih 2002. godine pod nazivom Profipas. Navedeni instrument je jezički, kulturološki i socio-ekonomski prilagođen domaćem okruženju i nazvan je „Pasoš kompetencija“.

Pasoš kompetencija je instrument namijenjen za identifikaciju i vrednovanje informalno stečenih znanja. Za ono što se nauči tokom školovanja i tokom različitih usavršavanja postoje svjedočanstva i druge isprave kojima se potvrđuje stečeno znanje. Međutim, znanja i vještine stečeni kroz svakodnevne poslove, kroz hobije, kroz obavljanje dužnosti unutar porodice nisu vrednovani i često ih zanemaruju i oni koji ih posjeduju. Pasoš kompetencija omogućava pojedincu da sistematski sagleda svoj život, da se prisjeti aktivnosti kojima se bavio, te da uz pomoć savjetnika identifikuje znanja i vještine koje je usvojio baveći se najrazličitijim aktivnostima.

Rad sa Pasošem kompetencija podrazumijeva lično popunjavanje mape Pasoša uz profesionalno savjetovanje certifikovanog savjetnika. U okviru Pasoša dokumentuju se lične sposobnosti i kompetencije stečene tokom školovanja, rada, obavljanja volonterske djelatnosti, bavljenja hobiem, obavljanja poslova i dužnosti u okviru svoje porodice. Popunjavanje Pasoša podrazumijeva i definisanje ličnih ciljeva i budućih koraka, te može pomoći prilikom izrade ličnog plana za traženje posla, plana za promjenu radnog mjesta ili plana za dodatno usavršavanje.

Uloga savjetnika je najznačajnija u dijelu vrednovanja kompetencija koje identifikuje korisnik, ali samo u smislu pomoći, a nikako u konačnoj ocjeni kompetencija. Pasoš podrazumijeva

samoevaluaciju koju podržava savjetnik, jer konačan rezultat nije formalni certifikat, nego potvrda da je savjetovano lice prošlo proces identifikovanja i vrednovanja kompetencija uz podršku savjetnika. Bez obzira na nivo obrazovanja, godine života, radni status korisnika, Pasoš kompetencija daje odgovarajuće rezultate i postiže svoju svrhu, tako da nema ograničenja u kontekstu njegove primjene za različite društvene kategorije.

Nezaposlenim licima daje mogućnost da kvalitetno sagledaju svoje prednosti, te da steknu odgovarajuće samopouzdanje kako bi kvalitetnije nastupili na tržištu rada. Licima u stanju socijalne potrebe omogućava da spoznaju sebe, te da shvate da i oni imaju kompetencije koje ih mogu učiniti ravnopravnim članovima društva. Licima bez osnovnog obrazovanja pomaže da shvate da formalno obrazovanje nije jedini način da nešto nauče. Zaposlenim i poslovno uspješnim osobama pomaže da sagledaju svoje dosadašnje uspjehe i definišu plan za buduće usavršavanje.

Osnovni preduslov za kvalitetan rezultat jeste popunjavanje Pasoša zasnovano na principu dobrovoljnosti, jer Pasoš je instrument namijenjen onima koji žele da se bave sobom i da unapređuju sebe.

Paralelno sa prilagođavanjem instrumenta izvršena je obuka savjetnika za rad sa Pasošem kompetencija, te multiplikatora, čiji zadatak je obuka budućih savjetnika.

EU PROGRAM ILI AGENDA ZA OBRAZOVANJE ODRASLIH

Uvod

Skupština Kantona Sarajevo je u oktobru 2015. godine donijela Zakon o obrazovanju odraslih. Na ovaj način je, prvi put, izvršen sistemski pristup oblasti obrazovanja odraslih na području Kantona Sarajevo.

Obrazovanje odraslih u Kantonu Sarajevo se, između ostalog, provodi s ciljem povećanja vrijednosti ljudskog kapitala kroz poboljšanje obrazovne i kvalifikacijske strukture stanovništva, postizanja veće zaposlenosti, unapređenje kvaliteta života, kao i postizanje osnovne i funkcionalne pismenosti odraslih, te postizanje najmanje osnovnog obrazovanja.

S tim u vezi, na nivou Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo se pristupilo izradi koncepta osnovnog obrazovanja odraslih, odnosno izradi programa osnovnog i funkcionalnog obrazovanja odraslih.

Bosna i Hercegovina po svojim kapacitetima i broju stanovnika spada u male i nerazvijene zemlje sa ozbiljnim ekonomskim problemima, visokom stopom nezaposlenog stanovništva i neadekvatnom obrazovnom strukturom stanovništva. Statistički podaci posljednjeg popisa stanovništva su poražavajući. Pokazatelj su da se nalazimo u domenu nužnog opismenjavanja određenog procenta stanovništva. Prema konačnim rezultatima Agencije za statistiku BiH „Popis 2013“ i parametru pismenosti stanovništva podaci za Kanton Sarajevo su sljedeći: udio nepismenih osoba starih 10 godina i više iznosi 6.306 osoba ili 1,7 % (748 muškaraca i 5.558 žena). Udio stanovništva starog 15 godina i više bez ikakvog obrazovanja u Kantonu Sarajevo iznosi 9.766 osoba (1.417 muškaraca i 8.349 žena), dok je ukupan broj stanovništva starog od 15 godina sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem u Kantonu Sarajevo 14.669 (2.568 muškarca i 12.101 žena). Prema parametru informatički pismenog stanovništva starijeg od 10 godina i više na području Kantona Sarajevo živi 113.462 osoba koje su se izjasnile kao informatički nepismene kategorije stanovništva, od čega je 46.490 muškaraca, a 66.972 žena. Izneseni podaci za područje Kantona Sarajevo, i uopće za Federaciju Bosne i Hercegovine, zabrinjavaju su i podrazumijevaju hitno djelovanje u cilju etabliranja društva vještina, znanja i kompetencija kao i adekvatnih kvalifikacija za tržište rada.

Svrha, funkcije, ciljevi i model osnovnog obrazovanja odraslih

Osnovno obrazovanje odraslih ima prije svega kompenzacijsku funkciju, odnosno funkciju nadoknađivanja propuštenog primarnog obrazovanja, uključivanje na tržište rada, kao i razvojnu funkciju koja podrazumijeva uključivanje u sistem cjeloživotnog učenja.

Iz perspektive pojedinca, primarna svrha osnovnog obrazovanja odraslih je razvoj individue, socijalno-kulturna integracija, bez obzira na spol, životnu dob, socijalno i kulturno porijeklo, nacionalnu i vjersku pripadnost, tjelesnu i psiho-fizičke sposobnosti.

Opšti ishodi osnovnog obrazovanja odraslih

Očekivani opšti ishodi osnovnog obrazovanja odraslih odnose se na razvoj i unapređenje:

- jezičke kompetencije i komunikacije na maternjem jeziku;
- jezičke kompetencije i komunikacije na stranom jeziku;
- matematičke kompetencije;
- informatičke kompetencije;
- naučne kompetencije (osnovne naučne pismenosti);
- kompetencije upravljanja vlastitim učenjem;
- građanske kompetencija;
- poduzetničke kompetencije;
- stručne kompetencije.

Model osnovnog obrazovanja odraslih u Kantonu Sarajevo

Radi osiguranja organizacione i programske fleksibilnosti i zadovoljenja obrazovnih potreba različitih sredina i ciljnih grupa, osnovno obrazovanje odraslih se realizuje putem **modela funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih**.

Realizacija ovog modela temelji se na posebnim nastavnim planovima i programima koji su primjereni potrebama i mogućnostima učenja odraslih osoba.

Ovaj model predstavlja organizacionu i programsku integraciju osnovnog općeg obrazovanja i kratkotrajne stručne obuke. On se zasniva na pretpostavci da većina odraslih osoba bez osnovnog obrazovanja pripada kategoriji socijalno isključenih koji nisu motivisani za sticanje obrazovanja koje im ne pruža mogućnost da stiču znanje, vještine i kompetencije radi uključivanja na tržište rada, odnosno uspješno traganje za poslom i dobijanje posla.

Ovaj model je namijenjen osobama:

- koje nisu pohađale osnovno obrazovanje;
- koje su završile dio osnovnog obrazovanja te ga žele kompletirati i nastaviti dalje školovanje u redovnom obrazovnom sistemu;
- koje su aktivni tražioci posla bez potpunog osnovnog obrazovanja;
- koje su bez osnovnog obrazovanja a u riziku su od gubitka posla;
- koje trebaju osnovno obrazovanje i obuku za samozapošljavanje, integraciju na tržište rada.

Osnovno obrazovanje odraslih organizuje se putem tri programska i organizaciona ciklusa, odnosno tri trijade. Svaka trijada traje jednu školsku godinu, što znači da cjelokupan proces sticanja osnovnog obrazovanja za odrasle traje tri školske godine. Vrijeme trajanja trijada u školskim časovima bit će definisano nastavnim planom i programom.

Organizacija osnovnog obrazovanja odraslih po trijadama osigurava:

- fleksibilnost, odnosno zadovoljavanje konkretnih obrazovnih potreba posebnih ciljnih grupa i pojedinaca, odnosno mogućnost uključivanja pojedinca u osnovno obrazovanje upravo na onom nivou, odnosno razredu koji je ranije završen;
- vertikalnu prohodnost (iz I u II i iz II u III ciklus i dalje ka srednjoj školi);
- horizontalnu prohodnost (pohađanje stručne obuke poslije završene bilo koje trijade).

Nastavni plan i program osnovnog obrazovanja odraslih ostvaruje se putem redovne i instruktivno-konsultativne nastave.

Stručne obuke u okviru osnovnog obrazovanja odraslih

Stručne obuke integralni su dio ovog modela.

Program stručnih obuka zasnovan je na potrebama tržišta rada i standardima zanimanja, odnosno na zahtjevima konkretnih zanimanja/poslova sa znanjima i vještinama.

Selekcija polaznika za različite obuke, odnosno izbor stručnih obuka koji vrše polaznici proces je u kome je neophodno sagledati:

- želje i potrebe polaznika;
- psihofizičke sposobnosti polaznika;
- potrebe tržišta rada za obukama;
- mogućnost pronalaženja odgovarajuće organizacije za realizaciju obuke.

Uloge i akteri implementacije osnovnog obrazovanja odraslih

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo treba izraditi sporazum o saradnji sa socijalnim partnerima: kantonalnom službom za zapošljavanje, udruženjem poslodavaca, trgovinskom komorom i dr. o aktivnoj saradnji u oblasti funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih. Taj sporazum uključuje razmjenu informacija o tome koji profili su deficitarni na tržištu rada a koji ponuđači tj. poslodavci su istovremeno spremni da prime polaznika/e na praksu iz te oblasti. Identifikacija zanimanja i stručnih profila u sklopu kojih se nudi obuka za polaznike (osposobljavanje unutar zanimanja) vrši se na godišnjem nivou uvidom u evidenciju službe tj. zavoda za zapošljavanje. U sljedećem koraku se identificiraju srednje stručne škole, poslodavci i ponuđači obuka koji su spremni primiti jednog ili više polaznika na tim poljima.

Nastavno osoblje za naknadno sticanje osnovnog obrazovanja, u skladu sa zakonom, pohađa obuku za sticanje andragoških kompetencija u sklopu predviđenog obrazovnog programa nadležnog prosvjetno-pedagoškog instituta ili nekog drugog ponuđača.

Uprava škole osigurava nastavno okruženje koje je u skladu sa andragoškim principima. Po mogućnosti je to učionica koja je fizički odvojena od učionica za djecu i koja je opremljena više kao sala za obuku/seminare, a manje kao učionica za djecu, uključujući edukativne postere, table, karte, knjige i priručnike koji odgovaraju radu sa odraslima.

**ZNANJA, VJEŠTINE I PRAKTIČNE SPOSOBNOSTI ODRASLIH U SVRHU POBOLJŠANJA/ODRŽANJA
KVALITETA ŽIVLJENJA**

Ljudi su inteligentna bića. Čovjek kao inteligentno biće samostalno ili u interakciji sa okolinom utiče na razvoj, kako samog sebe, tako i okoline, te doprinosi razvoju cjelokupne civilizacije na Zemlji. Budući da se civilizacija neprestano mijenja, pa tako i tokom ljudskog života, i sam čovjek mora biti u stanju pratiti i kontrolisati te promjene, kao i uticati na tok navedene promjene. Da bi mogao pratiti, kontrolisati, kao i uticati na promjene koje ga okružuju tokom življenja mora biti spreman na sticanje, održavanje kao i razvijanje parametara/faktora putem kojih interaktivno utiče na svoju okolinu, te tako doprinosi i kvalitetu življenja. Sve ovo upućuje na činjenicu da čovjek kao intelektualno biće mora biti spreman na sticanje novih znanja, vještina i praktičnih sposobnosti tokom cijelog vremena življenja, kao odgovor na neprestano mijenjanje svoje okoline, a u cilju poboljšanja uslova življenja.

Kako bi opstao u svijetu koji se stalno mijenja, čovjek mora steći, održavati i razvijati adekvatna/potrebna znanja, vještine i praktične sposobnosti, tokom cijelog životnog vijeka. Također, čovjek je zadužen da stečena znanja, vještine i praktične sposobnosti prenosi dalje i tako doprinosi poboljšanju kvaliteta življenja, kao i održivom razvoju društva i civilizacije općenito. Ovdje ćemo se bazirati na probleme s kojima se čovjek susreće u smislu cjeloživotnog učenja kao odrasla osoba. Rješenje ovog problema zahtjeva sistemski i interaktivni pristup kako zajednice tako i države. U Hercegbosanskom kantonu rješavanje problema obrazovanja odraslih definisano je kroz Zakon o obrazovanju odraslih (Zakon o obrazovanju odraslih; Narodne novine Hercegbosanske županije, Službeni glasnik, broj 1, Livno, 31. januara 2017. god). Također, obrazovanje odraslih je regulisano i kroz dva Pravilnika. (Pravilnik o srednjoškolskom obrazovanju odraslih i Pravilnik o završavanju osnovnog školovanja polaganjem; Narodne novine Hercegbosanske županije, Službeni glasnik, broj 5, Livno, 25. juna 2005. god.). Po spomenutom Zakonu odrasli su osobe starije od 15 godina koje nisu završile osnovno obrazovanje, odnosno osobe starije od 18 godina koje su završile osnovno obrazovanje u redovnom školovanju i druge osobe koje se obrazuju, a da pri tom nemaju status učenika. Također, Zakonom je definisano, između ostalog, cjeloživotno učenje kao integracija formalnog, neformalnog i informalnog učenja kako bi se stekle mogućnosti za stalno unapređenje kvaliteta življenja.

Da bi se doprinijelo smislenom i kvalitetnom obrazovanju odraslih neophodna je sistemska saradnja androgoških institucija, predstavnika privrede, kao i samih potencijalnih kandidata za obrazovanje odraslih. Ova saradnja se prvenstveno zasniva na potrebama i zahtjevima poslodavaca, zatim androgoške institucije utvrđuju mogućnost realizacije navedene saradnje, potom se analizira postojanje interesa odraslih za učenje u smislu iskazanih zahtjeva poslodavaca. Ovdje poslodavci imaju ključnu ulogu, jer upravo saradnja sa njima ukazuje na aktualne potreba tržišta rada, a samim tim doprinosi i smislenosti obrazovanja odraslih, jer im u velikoj mjeri garantira brzo zapošljavanje ili promjenu postojećeg radnog mjesta njima zanimljivijim ili bolje plaćenim radnim mjestom. Androgolozi kroz stručnu osposobljenost i adekvatnu opremljenost prostora za učenje omogućavaju/doprinosu kvalitetu obrazovanja odraslih. Da bi program obrazovanja odraslih bio uspješan, mora postojati i interes odraslih za planirani program.

Kao primjer dobre prakse programa iz oblasti obrazovanja odraslih navodimo „Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računaru“. Naime, već duži vremenski period poslodavci su ukazivali na potrebu za radnom snagom iz oblasti mašinstva - osposobljavanje za izradu 3D modela na računaru, stoga je stručna škola preko Udruženja osnovanog pri samoj školi, a u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje pristupila izradi i realizaciji programa. Predstavnici Zavoda i Udruženja ostvarili su kontakt s poslodavcima kojima je potrebna navedena radna snaga s ciljem izrade što kvalitetnijeg programa za obrazovanje navedene grupe. Posjetom firmama predstavnici Zavoda i Udruženja direktno su se upoznali s potrebama poslodavaca. Također, potrebe poslodavaca su uvrštene u program kroz upitnike o željenim znanjima i vještinama. Predstavnici Zavoda proveli su ispitivanje odraslih putem ankete, te utvrdili zainteresovanost potencijalnih kandidata za planirani program. Nakon provođenja navedenih aktivnosti došlo se do zaključka da postoji opravdanost za realizaciju planiranog projekta.

Provođenje projekta

Predstavnici Udruženja zaduženog za provođenje projekta obrazovanja odraslih, na temu „Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računaru“, pristupaju opremanju kabineta za izvođenje nastave. Kao rezultat interaktivnog djelovanja poslodavaca, Udruženja i Zavoda donesi se program stručnog osposobljavanja odraslih za izradu 3D modela na računaru. U okviru programa definisana su znanja koja provedbom ovog programa trebaju steći budući kandidati.

Osobe koje završe program „Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računaru“ stižu sljedeća znanja iskazana kroz ishode učenja:

- objasni elemente zahtjeva naručitelja za koji mora izraditi 3D model;
- opiše pravila tehničkog crtanja;
- opiše konstrukcijski način izrade 3D modela;
- identificira elemente softvera za izradu 3D modela;
- definiše planirane aktivnosti i potrebno vrijeme za izradu 3D modela;
- identificira tehnološke mogućnosti izrade proizvoda;
- prepozna značaj timskog rada i pravovremenog informisanja saradnika o provedenim aktivnostima;
- prepozna načine za rješavanje problema u realizaciji radnih zadataka;
- definiše mjere i sredstva zaštite na radu i značaj primjene sredstava zaštite na radu;
- razlikuje dokumente prema vrsti, značaju i načinu odlaganja;
- objasni značaj pravilnog vođenja dokumentacije, evidentiranja i arhiviranja.

Navedena znanja omogućavaju sljedeće vještine i praktične sposobnosti:

- procijeni kvalitetu zahtjeva naručitelja za koji mora izraditi 3d model;
- primjeni pravila tehničkog crtanja;
- utvrdi tehnološki postupak izrade naručiteljevog zahtjeva;
- pripremi i održava radno mjesto u ergonomskom i higijenskom smislu;
- skicira konstrukcijska rješenja dijelova i sklopova narudžbe;
- primjeni samostalno 3D softver za projektovanje dijelova i sklopova;
- utvrdi usklađenost sklopnih i radioničkih crteža sa zahtjevom naručioca, kao i funkcionalnost sklopa u smislu kolizije i funkcionalnosti;
- kompletira prateću dokumentaciju radnog naloga;

- primjeni važeće pravilnike o vođenju dokumentacije i arhiviranju;
- odabere način odlaganja i arhiviranja dokumentacije;
- koristi stručnu terminologiju;
- uspostavi odgovarajući način komunikacije sa saradnicima i klijentima u smislu doprinosa poboljšanju uslova rada;
- primjeni mjere zaštite na radu.

Putem lokalnih medija, Zavod za zapošljavanje provodi konkurs, sa jasnim uvjetima za prijem kandidata u projekat „Stručno osposobljavanje za izradu 3D modela na računaru“. Nakon završenog konkursa i odabira grupe, Udruženje pristupa provođenju navedenog Projekta. Prije početka stručnog osposobljavanja predstavnici Udruženja koji su ujedno i voditelji samog procesa obrazovanja za ovaj projekat provode testiranje svih kandidata u smislu utvrđivanja već stečenih znanja, vještina i praktičnih sposobnosti kandidata, te tako utvrđuju startnu poziciju za početak osposobljavanja. Sam tok osposobljavanja provodi se u vremenskom razdoblju od tri mjeseca, četiri školska časa sedmično. Prisustvo i napredak kandidata u smislu stečenih znanja i vještina se redovno prate, te se provodi testiranje stečenih znanja i vještina sa ocjenom zadovoljava ili nezadovoljava. Po završetku obrazovanja, kandidati sa ocjenom zadovoljava, dobivaju Certifikate kao potvrdu stečenih znanja i vještina.

Stečena znanja, vještine i praktične sposobnosti kroz ovaj projekat, daju kandidatu uvid u ono što kandidat pri izradi 3D modela na računaru mora da nauči i što mora biti u stanju da uradi kako bi bio uspješan u budućem poslu, te stvori temelj za daljnje buduće poslovno usavršavanje.

Polazeći od činjenice da čovjek živi u vremenu, a ono rezultira stalne promjene koje konstantno mijenjaju i uslove čovjekova življenja, dolazi se do zaključka da čovjek kao inteligentno i društveno biće mora biti spreman za cjeloživotno učenje, jer jedino tako osigurava vlastiti opstanak i istovremeno doprinosi kvalitetu življenja.

*"With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union"
Publications: "This project has been funded with support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."*

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

